

BRINDZA KÁROLY:

Kínpadon

Benedek Péter már tizenkét napja nyomta az ágyat a Csillagbörtön kórházcéllájában. A fehérre meszelt falú, viszonylag tisztántartott szoba és a ruganyos kórházi ágy, de különösen az a tény, hogy nincs többé egyedül, kellemes változást hozott életébe. Az ügyészségi fogház egyes zárkájának őrzítő magánya maradék fizikai erején kívül idegeit is kezdte felőrölni. Pedig alig öt napig volt ott. Ez az öt nap azonban éppen elegendő volt, hogy számot vessen azzal is, ami elmúlt és azzal is, ami ezután vár reá. A villamos csilingelése már kora reggel fellármázta és az utca zaja, a tovarohanó teherautók észnélküli szirénázása, társzekerek csörgése, de különösen az egyik közeli mulatóhelyről esténként felszűrődő muzsika és énekszó sokszor azt a hitet keltette benne, hogy ott, kívül a falakon, vidám és gondtalan élet folyik... A legborzasztóbb az volt, hogy senkivel egy szót sem válthatott egész napon át. Az ételt is az ajtóba vájt nyíláson adta be neki az őr. A nyílás csak akkora volt, hogy egy literes csajka beférhessen rajta. Emésztő tétlenségében már összeszámolta a kopott padlódeszka kiálló kemény csomóit, a mennyezeten sétáló barna poloskákat... Vikszeletlen cipőjével felmérte a cella hosszát és szélességét és kiszámolta hány napja, órája, perce és másodperce van már bezárva. De mindez túlságosan kevés feladat volt az olyan ember számára, akinek napokon át semmi egyéb tennivalója nem akadt...

Szinte örült, amikor a rögtönítélő bíróság sandaszemű, kissé púpos ügyésze kibölgatta és társaival együtt egy városi sintérekocsinál csak valamivel nagyobb, de annál jóval sötétebb, zárt rabszállító kocsiba rakták és mint valami titokzatos árut, átszállították a Csillag belterületén lévő vizsgálati fogházba... Mindezideig nem is gondolt betegségére. Állandó lázát és fulladását a szűk cellának és rossz lelkiállapotának tulajdonította. Itt azonban, alighogy kijelölték számára a cellát, a felvételi szokás szerint mindjárt orvosi vizitre vezették őket és ő a kórházban maradt...

Az orvos, egy dülleltszemű és előreugró kapafogú, középkorú férfi, mellhártyagyulladás állapotát állapított meg nála, és kilátásba helyezte, hogy hamarosan megszabadítja a mellében felgyülemlett izzadmánytól. A csapolásra azonban nem akart sor kerülni. Pedig minden nap rosszabbul érezte magát és egyre szaporábban kapkodta a levegőt. Egyre türelmetlenebb és kedvetlenebb lett. Nem örült már annak sem, hogy nincs egyedül. Idegesítette társainak jelenléte is. Az egyikőtől, egy utolsó napjait élő tüdővésztes fegyencőtől, aki a szomszédos ágyon feküdt és kísérteties hörgés közepette

köhögte ki tüdejének utolsó foszlányait, egyenesen félt. Ezentúl még apróbb lélekzeteket vett, de még így is beleizzadt, ha arra gondolt, hogy megkaphatja a tüdőbajt.

A kórházi cella harmadik lakója egy Horvát Lajos nevezetű banktisztviselő volt, aki, mint maga mesélte »sikítésért«¹ ülte már a tizennyolcadik hónapot. Ez az örökké nyugtalan szemű, ide-oda futkározó fegyenc volt az egymás mellé kényszerített két beteg ápolója. Ez olyan bizalmi állásféle volt, amit kevés rab élvezett a börtönben. Benedek Péternek rögtön feltűnt az ápoló simulékony modora és szokatlanul figyelmesen csillogó szemei, valahányszor arra terelődött a szó, hogy miért is fogták el őt Horthy kémelhárítói, de amikor látta, hogy nem sokra ment vele, hiszen mindig kiterő választ kapott, minden figyelmességét Somogyi Jóska, a másik beteg köré összpontosította, és erre a mozdulni is alig tudó betegre célozva gyakran hangoztatta, hogy a gyilkosok a legrendesebb emberek a világon, mert szemrebbenés nélkül megmondják, hogy mi szél hozta őket ide a hét lakattal lezárt, hét vasajtó mögé...

Na meg aztán volt ebben a szorgoskodásban egy kis számítás is, hiszen minden reggel ő ette meg a tödőbeteg számára kiutalt külön adag tejbe-grízt. Ez a kedvezmény akkor hiányzott neki igazán, amikor a börtönigazgatóság megkapta az Igazságügyminisztérium átiratát, hogy Somogyi József tizenöt évre ítelt feleséggyilkost súlyos betegségére való tekintettel szabadlábra kell helyezni... Még könnyezett is, amikor egy másik ápolóval a kijáráshoz vitték a lábára állni képtelen beteget. Váltig azt hangoztatta, hogy rendesebb emberrel még sohase volt dolga.

— Csak az az egy hibája volt szegénynek, hogy a feleségét leszúrta, amikor az egy alkalommal nem akarta megmondani, hol járt egész éjjel, miért nem jött haza. Bizony, rosszul tette a lelkem, hogy késhez nyúlt, de a lónak négy lába van és mégis megbotlik, hát a szegény ember, hogyne tévedhetne... Lám, ő is csak azért sikkasztott, mert örökké pénzzavarban szenvedett, mert a felesége elköltötte volna az egész világ pénzét, ezért gondolta, hogyha sikkaszt egy-egy kicsit, ezzel nem egy embert, hanem a részvénytársaságot károsítja valamicskét, csak annyit, hogy a részvénytársaság néhány száz tagjára alig öt-hat pengő esett volna személyenként, ő pedig könnyebben élhetett volna. Dehát ilyen a sors. Az ember manapság azt se tudja, hova nyúljon és mit tegyen. Mindenütt a nyakára lépnek az ilyen senkiháziaknak. Bezzeg, amikor néhány évvel ezelőtt az igazgató »sikított«, a kutya sem kérdezte tőle, hogy miért, és egy áthelyezéssel megúsza az ügyet... Neki azonban rögtön a tyúkszemére léptek, pedig mindössze másodszor történt életében, hogy a más pénze után nyúlt...

Amikor Jóskát elvitték, Péter egy álló napig nem hallotta az ápoló hangját. Szótlanul tett-vett a szobában, de a folyosón megnyílt a szája és azt erősítgette egyik ápolótársának, hogy ez a szerencsétlen gyilkos még kocsin szállítva se bírja ki a Nagymélykúti uradalmi pusztáig, ahova való. Pedig, hogy vágyott az otthoni tájra, hogy szeretne volna látni kis árváját és a bosszú gondolata is emésztette és itt van, még csak a szemével sem tehet majd szemrehányást az urasági ispánnak, aki tőle, szegény cseléd-től, elszerette feleségét, nemhogy azt is »lemészárolja«, ahogy a kórházi ágyon még tegnap is fogadkozott...

Ezen a reggelen azonban Horvát Lajos a hetes számú kórházi cella ápolója szokatlanul gyöngéd mozdulattal ébresztette fel a még alvó Benedeket. Majd elolvadt a kedvességtől, amint tudtára adta, hogy látogatója érkezett és az őrmester az ő véleményére megengedte, hogy betegszobájában fogadhasssa. Benedek nem tudta mire vélni ezt a kedvességet és ismerve az ápoló kapzsiságát, örömeiben előre odaigért a csomag felét, amit látogatójától remélt kapni...

Már régen várt erre a látogatásra Péter. Szerette volna tudatni hozzátartozóival, hogyan áll az ügye. Ugyanakkor kíváncsi volt az ügyvéd véleményére is, aki, mint szüleinek egyik leveléből kivehette, nagyhangú ígéreteket tett és összeköttetéseire hivatkozott... Tizenhárom napja múlt már, hogy az ügyészségről idehozták és ez némi reményt keltett benne, hiszen akiknél elegendő bizonyítékot tudtak összegyűjteni, azokat másnap, vagy harmadnap már ítéltek is és két óra mulva, ha a bíróság nem ajánlotta kegyelemre az elítélteket, a tárgyalás előtt odarendelt hóhér már végzett is velük, hiszen ezért állították statárium elé, hogy mint a bolsevizmus elleni »szent háború« által anélkül is erősen megbolygatott »közrendre« és a nagy erőfeszítéssel kialakított »hazafias hangulatra káros elemet« eltegyék az útból. Velük azonban nem így jártak el. Rá és társaira nem tudtak rábizonyítani annyit, hogy a közvélemény felzúdulásának veszélye nélkül végezhetnének velük, úgyhogy már-már kezdtek remélni, hogy rendes bíróság elé utalják ügyüket. Ezt a hitet erősítette benne ez a levél is, amelyet a vasárnapi templomlátogatás ideje alatt az egyik politikai fogoly adott át neki, akit aznap lentről a misére delegáltak maguk közül, hogy meghallgassa nem ejt-e el véletlenül a pap néhány szót a politikai helyzetről és a kinti közhangulatról. Meg azután itt találkozhattak egymással a vizsgálati foglyok és az elítélt politikaiak egy kis eszmecsérére...

A hír, hogy látogatója érkezett, egészen lázba hozta. Alig szuszogott, úgy nyomta mellét a bordái között összegyülemlett víz, de leszállt az ágyról, sápadt kezeivel kisimította a lepedőt, lerázta a morzsákat a takaróról, felpocekelt a vánkost, majd kimerülten visszadőlt az ágyra. Izzó szemait a kívülről tolózárral elrekesztelt ajtóra szegezte és lázas kíváncsisággal, hangos szívdobogással várta, ki lesz, aki övéi közül átlépi a kórházi cella küszöbét?

Néhány másodperc után valaki félrehúzta a tolózarat és az ajtóban megjelent egy fontoskodó arcú, középtermetű, őszülőhajú börtönőr, mögötte pedig egy feketeruhás öreg néni és egy fiatalosan öltözött menyecske toporgott...

— Édesanyám... Eszter, testvérem, hát eljöttetek? — emelkedett fel a kóccal kitömött párnáról Péter és szemei a viszontlátás örömétől könnybelábadtak...

— Édes fiam... kedves öcsém...

Az őr zavartan krárogott az érzékeny jelenet hatása alatt és miután itt nem ellenőrizte senki, nyilván jóságát akarván megmutatni, megfordult és kiment a folyosóra. Itt volt ugyanis a kórházban legjobb barátja, a kórház őrszemélyzetét vezénylő őrmesterhelyettes, aki ugyanabból a dunántúli kis faluból származott, mint ő. Belemelegedtek a beszélgetésbe, de azért néha-néha odament és belesett az ajtóba vésett nyíláson. Aztán

léült megint az ablakpárkányára és folytatták a falujukból érkező leg-újabb hírek kicserélését...

Az őr nyugalma nem lehetett valami nagy csillapító hatással az ápolóra, mert az idegesen szaladgált ki-be és türelmetlen tekinteteket vetett az ágy szélére helyezett nagy csomagra, melyet a feketeruhás, tőpörödött kis öregasszony lassan kioldozott és az ágy melletti székre rakta tartalmát... A suttogó szavakból is szeretett volna el-élkapni egyet-mást, de ez sem igen sikerült neki, csak ilyenfélét hallott:

— Mondja... Ne féljenek... nem, nem... csak vigyázzanak... elég, ha mink... nem vezett el... talán kár... semmi sem kár, édes gyere kem... a front... valahol... ne féljen... majd megmondom... üdvöz lőm őt is...

Aztán elérkezett a búcsú pillanata. A félelem, hogy fiát talán soha többé nem látja, megint könnyet sajtolt az anya szemébe. A beteg fiú pedig vigasztalóan szorongatta anyja és a szintén egyre szípgó testvére kezét. Hálás volt nekik, hogy néhány rövid percre elhozták számára a külvilág örömet és vajúdását... Mert anyja szavaiból megértette, hogy a háború pusztító réme egyre jobban ráül az emberek lelkére és a gond, bánat, meg a nyomor vert tanyát mindenütt. Ott van a szomszédjuk, Bicskei Kálmán, a szegény napszámos is. Már három fiát vitték ki egyenesen a frontra és csak egy írt közülük levelet. A másik kettőre hiába várnak már három hónapja, se levél, se üzenet, se ők személyesen... — Már a Vöröskereszttel is kerestették, mesélte anyja, miközben az őszinte részvét újabb könnyeket csalt szemébe. — De még csak választ sem kaptak, se bátorítást... Szegény Kálmán meg felesége, Szirók Örzsi, egészen oda vannak. Mondják is, hogy ez hát a magyar szabadság? Evinni eviszik a szegény ember gyerekit, de hogy hun van, hová lett, él-e, hal-e? avvá a kutya se törődik... Ezé nevejen a szegény gyereket, másnak, hogy eté-kozzják, oszt asse tuggyuk, hogy mé... Nekem meg azt monta a szeren-csétlen, hogy »a te fiad Borcsa, legalább tuggya, hogy mé van becsukva. Legalább tuggya, hogy az urak, ellen vót, meg te is tudod, hogy hun van, mer megvan. De hun vannak az én gyerekeim?!...« — Bizony az ember nek rosszul esik látni, hogy az a nagy darab ember csak a szemeit törölgeti, felesége meg, isten bocsássa bűneit, csak káromkodik, mint a lacibetyár...

— Hát így vagyunk fiam. Má újságot se igen veszünk, mer abbú se ismeri ki magát az ember... Mindég arrú firkának, hogy a honvédok most itt győztek, most ott rohamoztak, de hát akkó minek nekik az a ménkú sok rezervista? Má alig van aratóember a faluba... Kálmán bátyád is aszongya: no, ez borzasztó — a mi fiaink verik a mieinket! — Mer azé ő is úgy mongya: a mieinket!... De hát ki tuggya, hogy most kik azok a mieink, meg kik azok, akik nem a mieinkek... Én is azt hittem, no, ha itt lesznek a magyarok csak jobb lesz. Legalább magyarú nyomtas sák az adócédulát, meg tán nem tesznek különbséget, oszt a napszám is nagyobb lesz, vagy hogy földet kap, akinek nincs... Hát ezek tényleg nem tesznek különbséget, eviszik a szerbet is meg a magyart is, a napszám árán meg naprul-napra kevesebbet veszünk. Meg földet sem kapott senki, csak a csángók... Mer nekik mink minyájan csesznikek, meg komministák vagyunk... Lám tikteket is evittek, pedig tik magyarok vagytok... De bár csak azt tunnám, hogy mikó lesz vége? — Tán sose. Kérem minden

nap a jó istent, hogy segítsen haza minél előbb... — búcsúzkodott az anyá, aztán még egyszer megcsókolták egymást és a belépő ör sürgetésére szigopga és egyre visszafelé tekintgetve, elhagyták a szobát.

Péternek csak annyi ideje maradt, hogy a csomaggal otthagytott újságpapírt a takaró alá rejtette, az ajtóban máris megjelent az ápoló alakja. Vigyorogva közeledett az ágyhoz.

— Á, ez aztán igen!... Ez aztán bácskaias, kérlek — mondotta az ápoló és anélkül, hogy Péter kínálta volna, belemarkolt a székre helyezett guráblíkba, majd egy kacsacombot is kiválasztott, azután elégedett mosollyal a bajusza alatt, az ajtó felé indult...

Péter várt néhány másodpercet, majd ügyet se vetve a széken tornyosodó enniavalókra, felhajtotta a takarót és óvatosan maga elé helyezte az újságot, amit olyan szigorúan tiltott a foglyoktól a börtönigazgatóság. Régen nem látott már nyomtatott betűt. Szemei lázasan futották át a »Reggeli Újság« sorait... Őthasábos címek ordították: »A bolsevizmus utolsó napjai...«, »A Führer megdicsérte a keleten harcoló honvéd egységek parancsnokait és katonáit...«, »Új rendelet az élelmiszerkészlet kötelező bejelentéséről...«, »A szerbeknek meg kell érteniök, hogy Árpád utódjainak itt történelmi előjogaik vannak...«, aztán lejjebb a harmadik oldalon »Kivégzések Ujvidéken — Klausz Rudolf, Kárász Pál, Varga Gyula...« — a beteg nem bírta tovább, feje hátracsuklott. Az újság a szörnyűséges hírekkel kiterítve maradt a takaró felett...

— Hát mégis... — nyögött fel fájdalmasan és úgy érezte, mintha a mellét feszítő víz most egyszerre forrni kezdene és meg akarná fojtani. — Hát mégis!... Gyula... Hát hiába volt minden?... Ez lett a vége...

Lerúgta magáról a takarót, markában görcsösen szorította az összegyűrt újságdarabot. Végsőkig megfeszített idegei kimeresztették vele nagy, sötét szemeit. Lázás agyában őrjítő sebességgel pergett a közelmúlt borzalmas eseményeinek filmszalagja...

* * *

Szeptember első napjaiban egy esős, szeles éjszakán történt. Az »ádámház« újonnan beköltöztetett lakói, nagy csörgésre, szitkozódásra és hangos jajkiáltásokra ébredtek. Már aki aludt, mert Benedek Péter ezen az éjszakán még egy pillanatra sem hunyta le szemét, hiszen alig öt-hat órával ezelőtt hozták ide. Egyenesen az állomásról, ahol az egyik helybeli rendőr, egyébként volt katonacimborája szavára megrohanták a detektívek és a kakastollasok. Ügyetlenségéért most egyre szidta magát, de hiába, helyzetén ez már mit sem változtatott. Szembe kellett néznie azzal, amit többbete bujdosása alatt számtalanszor maga elé képzelt, hiszen a lebukás veszélye ebben az időben állandó volt. Baranyából jött haza terepszemlét tartani és a mozgalommal kapcsolatot teremteni.

Hiszen nem az a dolgom, hogy egérlükba húzódba várjam, mi történik körülöttem, mert a háború még sokáig eltarthat — hajtogatta egyre magában. Ez is hozta haza. Mert őt nem erre tanították, hogy megfutmodjon, hanem, hogy küzdjön a szegények ügyéért, ott, ahol tud. Erre szólította fel az a nyomtatott írás is, amit ők csak »leninlevél«-nek neveztek... Elérkezett a cselekvés ideje. A vörös kakas és az egyre gyakoribbá váló röpcédula szórás már mutatták, hogy merre kell venni az irányt...

Minden jól haladt, ő is megalakította a maga sejtjét, osztogatták a nyomtatványokat és kezdték számba venni, hogy a régi barátok közül kire számíthatnak és kire nem... Tudták, hogy kevesen vannak, mert a magyarlakta helységeken most mehezebben és csak félve álltak velük szóba az emberek. Sokan a régi harcosok közül is csak húzódoztak. Nincs itt az ideje — ez volt a főérvük. Mások meg az új urak kegyeit keresték. Így volt ez egyik legjobb barátjával, Csuzdi Jóskával is, akivel együtt katonáskodott a háború előtt és aki, míg a magyarok be nem jöttek, a mozgalomhoz tartozónak vallotta magát, de aztán, mikor megváltozott a helyzet, faképnél hagyta őket és beállt rendőrnek.

Azóta nem beszélt vele, hiszen világ életében utálta az uniformist, mert ahogy mondogatni szokta, az »osztályellenség vasöklét« látta bennük, akik mindig készek lecsapni a mozgolódó munkásokra. Hát ez a rendőr, az áruló katonacimbora, intett a lesben álló hekusoknak — akik egyébként csak a szüleitől elvitt fényképről ismerték Pétert — hogy fogják le. Csuzdi Jóska nem sokat adott a régi barátságra, neki meg kellett mutatnia, hogy nem érdemtelenül szaggatja az állami mundért. — Úgy bizony, még az apámat sem kímélném, ha a törvény ellen szegülne... — henegett, amikor egy kicsit beszédett a sarki kocsmában...

És most itt fekszik a szétterített szalmacsomón és szemeit hiába hunyja le, álom nem jön rájuk. Riadt, kíváncsi tekintetét újra meg újra körülhordozza a fal mellett heverő embereken... A kis szobában, amelyben valamikor a könyörtelen községi adóreferens szedte be a pénzt az adózóktól, most vagy harmincan feküdtek egymás mellé préselődve, mint a szardiniák. Amikor őt idehozták, a többiek már feküdtek és neki is »feküdj«-öt vezényelt egy magas, hegyesre fent bajuszú csendőr, aki a szomszédos szoba nyitott ajtajában egy keresztbe tett padon ült és unalmasan ásítózva nézte az alvókat. De nem volt hova, így hát a csendőr felállt, és nem valami gyengéden oldalba rúgta a legközelebb fekvő, fejbúbjáig betakaródzó emberi alakot és amikor ez ijedten felemelte vizes zsebkendőjével átkötött fejét, intett neki, hogy húzódjon arrább, amit ez nagy nyögések közepette meg is tett... Ekkor a szoba másik oldalán megmozdult egy másik alak. Kezére támaszkodva felült, lehúzta magáról a felső takarót és odadobta Péternek.

— Felesleges... — mondta csendesen és Péter rémülten nézett a hatalmas kék aláfutasos szemű nőre, aki kékes-lilás felpuffadt, reszkető kezeivel igazgatta lábain megmaradt takaróját...

A csendőr sötét tekintettel ugrott fel ültéből, nyilván rá akart szólni a hivatlan segítőre, de aztán csak megint leült és arcára kaján mosoly húzódott. Péter elé fordulva gúnyosan mondta:

— No, látod? Nem lösz itt sömmiben hiányod! segítenek az elvtársak, ha-ha... De ez már szart se ér — úgy is fölkötnék mindnyájatokat!...

Péter sokáig elgondolkodott a csendőr szavain. És az összevert arcú fekete hajú lányon, akiről csak annyit tudott, hogy Sinkovics Jóskának, a mozgalom egyik vezető harcosának, a mennyasszonya. Riadtan figyelt fel a körülötte fel-felnyögő emberi hangokra és furcsa, borzongós kíváncsisággal latolgatta, ugyan mi vár most rá? Mert ebben a pillanatban ez volt számára a legfőbb kérdés — mi vár rá és mi az ő tennivalója ebben a helyzetben? Valamikor olvasott már könyvekben arról, hogy a munkásság

harcosait, ha elfogták, agyonraverték a rendőrség ügynökei. Hallotta ezt a Mitrovicán és egyéb börtönökben járt munkásoktól is, akik sokszor mondogatták, hogy a »bukás« teszi igazi próbára az emberek öntudatát. Mert »hiába beszél valaki teli szájjal a jogról, harcról, nagyobb darab kenyérről, ha egy-kettőre beadja a derekát az osztályellenség előtt...« Azt is mondogatták, hogy a ravasz ellenféllel rovaszul kell bánni, meg kell téveszteni őket és nem szabad fejjel nekimenni a falnak... Jól fel kell készülni arra az esetre, ha a zsaruk véletlenül rajtuk ütnek és sohasem szabad nyomot hagyni maguk után... »És ha vernek, ha a húsdot ronggyá tépik, akkor se szólj egy kukkot se, mert az osztályellenségnek segítesz vele és mérhetetlen károkat okozhatsz a mozgalomnak...« — Így beszélt pár héttel ezelőtt az a hirtelenszőke, nyúlánk, rendkívüli rokonszenves arcú fiatalember is, akit a többiek csak Ottmárnak szólítottak és akiről később megtudták, hogy a mozgalom kerületi vezetője. Micsoda ember az! Azt biztos nem fogják meg, ez egyszer szent. Az tud magára vigyázni, nem olyan ügyetlen, mint én... Nem fut egyenesen az ellenség karjaiba.

Péter előtt most sorra vonultak el ezek az emberek, barátok, régi harcosok, akik közül talán jónéhányan itt vannak a szomszédos szobákban, akiket, könnyen meg lehet, már halálra gyötörték és akik szintén azon tépelődtek pár nappal, vagy éppen pár órával ezelőtt, hogy mi vár rájuk, ha majd szemtől szembe kell nézni azokkal, akikről azelőtt csak mások elbeszéléseiből hallottak... Mi lesz, ha visszatérnek azok az alakok, akik őt is idehozták? Az a feketepofájú, szőröskezü alak, aki, miután motozás közben egy véletlenül otffelejtett, régi, elszáradt piros szegfűt talált a szivarzsebében, olyan három pofont lekent neki, hogy a szeme is szikrázott bele... — Várj csak, ez csak előleg! — vigyorgott a feketepofájú, aztán belökték ide és elmentek... Reggelig talán nem is bántják, hiszen ezek a vadállatok is alszanak, vagy talán most is a faluban kutatnak a szökésben lévő elvtársak után?... Mindegy, erre számíthattam már akkor, mikor az első röpcédulát a kezembe vettem — nyugtatta saját magát Péter. Most én is mértékre állíthatom öntudatomat! Talán nem is lesz olyan borzasztó az egész, talán nem is kínozzák meg, hiszen nem biztos, hogy tudják, milyen szerepe volt és mit tett a mozgalomban? Társai valószínűleg nem árulták el, hát ő maga csak nem lesz bolond megmondani, hogy kikkel tartott kapcsolatot, milyen feladatot kapott és mit hajtott végre, meg hogy mire készültek!... És ha mégis megkínozzák? Hát, akkor megkínozzák, mindegy, most már benne van az acélhálóban és neki most, az a feladata, hogy ezen a hálón megtalálja a rést és ha egy mód van rá, meglépjen innen...

A csendőrré nézett nem alszik-e, mert ha igen, akkor rögtön felugrik és rárohan, kiragadja kezéből a puskát és ki innen! Aztán a puskával beveszi magát a kukoricásba, esetleg átmegy a Dunán... És ha nem sikerül? Hogyne sikerülne, az erős elhatározás és kemény akarat már félsiker! No, de lássuk csak... — Lassan a csendőr felé fordította fejét. Ez azonban nem aludt, hanem ébren figyelte Péter minden mozdulatát, sőt hátraintett valakinek és a következő pillanatban az ajtóban hetyke kakastollal megjelent két újabb keménykalapos...

Péter csak ekkor látta, hogy a magas, nagy, kacifántos bajuszú csendőrkaplár nincs egyedül a maga fajtájából. Ez a terv tehát kútba esett,

hiszen valószínűleg kívül is őrzik a házat. Mit tegyen hát akkor? Marad csak a kemény akarat... Az egyetlen lehetséges ellenállási mód ebben a helyzetben, a síri hallgatás. — Hallgatni akkor is, ha a húsodba tépnek! Majd meglátjuk, meglátjuk no, ha visszajönnek azok a haramiák, az a fekete ördög...

A reggel azonban még messze volt, csak Péternek tűnt egy egész örök-
kévalóságnak ez a pár viszonylag csendes órácska. Az ablakon az éjszaka fekete leple feszült, áttörhetetlen vastagságban, a szobában pedig a pár órára békében hagyott, megkínzott emberek hörgő horkolása tette még ijesztebbé, fojtogatóbbá a levegőt... Ebbe a sárga villanyfény ellenére is fekete dermedtségbe most a kívülről behallatszó lárma, jajgatás és szitkozódás hasított bele, mint éles fejszecsapás...

A következő pillanatban felpattant a szoba ajtaja és durva szitkozódások közepette, belöktek a szobába egy felborzolt hajú, véres homlokú, szélesvállú, elkeseredetten tiltakozó férfit...

— Nem ismerek senkit, mit akartok tőlem? Semmit nem tudok... — hörögte rekedt, szenvedő hangon, amelyből azonban, mintha a tudatos dacc szilárdsága is kiérzett volna.

— Várj csak, az anyád úristenit, majd megkapod a magadét, vörös kutya! A nyakadra hágok, ha reggel se beszélsz...

A belökött ember egyenesen Péter lábaira zuhant. Ez felszisszent és hirtelen felült. Lábaik igyekezett kihúzni a ránehezded test alól, ez azonban csak akkor sikerült, amikor a belökött férfi kezeire támaszkodva nagynehezen felemelkedett. Parázsként tüzelő szemeit bocsánatkérően emelte Péterre, a következő pillanatban azonban, a csendőr felé intve, már el is fordította. Péter alig tudta visszafojtani felkiáltását...

— Hiszen ez Gyula! Varga Gyula, a gyerekkori jó pajtásom, elvtársam.

A csendőr alighanem észrevette, hogy megismerték egymást, mert Varga Gyulának néhány emberrel odébb szorítottatott fekhelyet és gyanúsán nézett Péterre, aki majdnem elkiáltotta magát, amint szívbéli barátját megpillantotta.

Péter most már végképp nem tudott elaludni. Gyula jelenléte minden idegszálát remegésbe hozta. Nem a félelem volt ez, hiszen Gyulát már két esztendeje nem látta és az illegális munkában semmi kapcsolatuk nem volt, hanem a féltés görcsösen szorongató érzete, amely minden emberben ott tanyázik, aki mások sorsát is szíven viseli... Mi történhetett vele, hogyan került ide? Hát ő is? Igaz, ezen nincs mit csodálkozni, hiszen ismerte eddigi életét, vele együtt nőtt fel és az lett volna a borzasztó, ha most távol maradt volna ettől a harctól, melyért eddig olyan hévvel és elszántsággal küzdött és amit ő maga is minden erejével és tudásával siettetett...

Amikor az ablaküvegen feszülő fekete fátyol lassan szürkülni kezdett és a nagybajuszú csendőr érces hangon »ébresztő«-t kiáltott, Péter úgy érezte, mintha minden tagja le akarna szakadni és valami rettenetesen megfeküdte volna mellét és olyan súllyal húzza lefelé, hogy azt hitte, rögtön összeesik. De azért valahogy mégis tartotta magát, mert arra gondolt, mi lesz ezután, ha már most átengedi magát az idegek minden erőt felörlő játékának. A többiek példáját követve ő maga is hozzáfogott a fekhelyül szolgáló vékony szalmaréteg feltakarításához. Közben állandóan

Gyulát figyelte és egy kedvező pillanatban, mikor a csendőr átment a másik szobába, melléosont és megszorította feldagadt alsókarját.

— Hát itt találkozunk, Gyula! ... — suttogta rekedten.

Gyula megfordult, megismerte Pétert, odahajolt hozzá és egyik karjával átölelte.

— Még se kész? Milyen katonák vagytok — kiáltott a fal mellett sürgölődő embereknek, akik már ülőhelyeiket rendezgetve hajtogatták a pokrócokat és kabátokat.

— Leülni! Ülég volt a piszmogásból. Aztán mögne mozduljon sönki, mert mögtapogatom az oldalbordáját! — dörgött tovább a csendőr.

Mindenki leült, csak Péter állt sután és nézett még mindig a másik oldalon elhelyezkedő fekete lányra, aki a takarót adta neki. A csendőr látta, hogy vissza akarja adni a pokrócot, ezért közbelépett.

— Ülég a kisasszonynak, ami alatta van. Ül csak rá, mit nézöl, mint a bornyú az új kapura! Leülni ...

Egy fél órája ültek már mozdulatlanul a fal körül, mikor nyílt a bejárati ajtó és a szobába belépett néhány marcona alak. Péter oldalt ült és azonnal megismerte az egyikben a feketepofáját, egy másik magas, kopaszodófejű férfiban pedig nagy meglepetésére azt az útépítési ügynököt ismerte meg, aki egy hónappal ezelőtt behívott néhány régi szakszervezeti munkást a község házára, azzal az ürüggyel, hogy kiadja Topolya—Zenta között építendő kövesút pallérozási munkálatait. Bár nem gondolt arra, hogy a kémelhárító ügynöke, de már akkor feltűnt neki, hogy az állítólagos »útépítő mérnök« milyen részletesen érdeklődik a munkások hangulata iránt, de az egyik régi földmunkásvezető jól megmondogatta neki, hogy kit hívnak harminc filléres órabérért utat építeni ... Ki tudja, még hány ilyen »mérnökkel« találkozik ebben a szörnyű házban, hiszen majd minden második ember »anyaországi« volt, akivel a német hadifogságból való visszatérése után a község főutcáján találkozott ...

Ebben a pillanatban valaki Péter fejére nyomott egy »barackot«, mire hirtelen hátranézett. A feketepofájú szélesrehúzta száját és megvillantotta aranyfogait.

— Ez is újonc, vigyük talán ötöt? ...

— Hagyd csak, ezek már készek, nézzük tán az én páciensemét. Gyula, mit búsulsz? — Gyere, majd elmeséled, mit álmodtál ... No, lódulj már, ne akard, hogy goromba legyen veled, e díszes társaság előtt ...

A másik szoba ajtajában a három csendőr udvarias nevetése hallatszott, amivel Vágó Kázmér csendőrnyomozó főhadnagy tréfálkozó hangulatának adtak visszhangot, de rögtön elkomolyodtak, amint Gyula és a két detektív mögött becsapódott az ajtó ...

A mellette ülő zömök fiatalember könyökével meglökte Pétert és mélyet sóhajtván halkán odasúgta:

— Megkezdődött! ...

Péter azonban csak akkor értette, hogy tulajdonképpen mi is kezdődött meg, amikor a szürkén eléjük meredő, vékony, rakott közfalon tompa zuhogások és elfojtott, szaggatott nyögések moraja szűrődött át és hasított bele bántóan idegszálaiba. — Ez az hát! Ez kezdődött meg ...

Megrázkódott.

A szomszéd szobában pedig egyre sűrűbben és erőteljesebben zuhogtak a padrakötözött ember testén a gumibotok. Hároman szorgoskodtak az ártalmatlanná tett fiatalember körül. A feketepofájú a fejét verte egy hatalmas gumibotokkal, a »mérnök« a padrakötözött ember felső lábszárain ült és annak kigombolt nadrágja alatt markolászott, miközben a szerencsétlen fiatalember, Varga Gyula, rettenetesen eltorzult arccal vergődött és amennyire bírta, kapkodta fejét az ütések elől... A pad végén, hogy teljes legyen a kínzó-együttes munkája, egy lovagló nadrágos, alacsony, de köpcös detektív állt és teljes erejével verte a lekötözött ember meztelen talpait.

A vallatást a »mérnök« irányította. Mielőtt feltett volna egy-egy kérdést, mindig összeszorította markát a lekötözött ember nadrágja alatt...

— No, ismered-e már Klausz Rudit? ...

És miután nem kapott választ, újra meg újra összeszorította markát és mindig erősebben... A megkínzott felordított fájdalomában, arca elsápadt és szemei tágranyiltan meredtek a menyezetre...

— Na, ismered-e, az anyád megváltó úristenit! Beszél-s-e? Beszélj! Beszélj!!! — örvongött a »mérnök«, de választ most se kapott, sőt Varga Gyula most már nem is hörgött. A feketepofájú mindjárt abba is hagyta a verést és a félrecsuklott fejű, elalélt fiatalemberre mutatott:

— Elájult a disznó! Kár volt egyszerre ilyen erős tust adni neki...

A »mérnök« dühösen kelt fel és kiabálni kezdett:

— Mit? Tán még sajnálsz ezt a dögöt, csak ne legyél olyan lágyszívű, ismerni kell ezeket, szimulál ez, nem látod? ... No, csak ne bámuljatok olyan sokat. Győző, fogd meg a pad végét és felállítani a fal mellé, — szólt a feketepofájúhoz. — Te meg Mihály, — fordult a lovaglónadrágos talpverőhöz, — hozz egy veder vizet és fel kell ébreszteni ezt az álomszuszéket. Csak nem hagyok magammal kibabrálni...

Győző segítette Kázmérnek felállítani a padot, úgyhogy Gyula most a pad alá tekert két karján csüngött. Testének súlya egészen felhúzta alsó karját, úgyhogy vállcsuklói is megcsavarodtak. Ez mintha megtette volna hatását, mert Gyula kezdett megáhoztérni, amit Mihály, a lovaglónadrágos detektív, az udvarról felhozott teli vödör hidegvízzel siettetett...

Amikor Gyula magáhoztért, a »mérnök« gúnyosan vigyorgó arcára esett, fáradt, erőtlén tekintete. A »mérnök« most odalépett hozzá és nyájasan kérdezte.

— De sokáig aludtál, pajtikám! Igazán megvárakoztattál bennünket. Nem akarsz egy cigarettát? — ezzel hátamögül előhúzta egyik kezét és az ujjai között égő cigaretta paraszát a lekötözött fiatalember lábaujjai közé nyomta.

Gyula felordított. A »mérnök« azonban felháborodást színelve mondta:

— Ugyan kérlek, hát ez a hála? Még el sem fogadod a cigarettát? Ez igazán nem szép tőled... Győző, oldd fel a kezét, te meg Mihály a lábát, talán akkor szóba áll velünk ez a dalia!

Amikor a szijjak lehullottak Gyula végtagjairól, mint egy zsák, úgy zuhant le a padról és elterült a szoba olajos padlóján... Fel akart állni, de nem tudott. Háromszor is visszazuhan...

— Kelj fel, te piszok, mit szimulálsz? Azt hiszed tán, elhisszük neked, hogy ilyen puhány vagy...

S miután Gyula ekkor sem bírt talpra állni, a majd két méter magas, tenyeres talpas, izmos »mérnök« a hajába markolt és hajánál fogva elkezdte húzni körös-körül a szobában, amíg bele nem fáradt és elengedve a fiatalember haját, izzadt homlokát törölgetve, egy székre dobta magát...

— No megállj, te haramia, majd kapsz te mindjárt olyat, hogy megemelegeted! Ha-ha; a földid találta fel, a bagolyszemű borbély, a Hatvani Máté! Hozd csak a tormászacskót, majd az helyre hozza neki az eszét... Nagyszerű ember ez a Hatvani. Tegnap a szemöldöküket, meg az orrukat akarta levágni, ma meg a tormával jött elő. Istenre mondom ez még sokra viheti: ha-ha, tormászacszó... Hozd csak, egy-kettő — sürgette röhögve az ajtón kilépő feketepofájút, aki néhány másodperc múlva hozta is a papírzacskót és benne a reszelt tormát... A padot újra lábára állították, majd ketten megfogták a földön összezsavarodó fiatalembert és a padra dobták. Kezeit ismét hátrakötötték, a lábait is kihúzták egy szíjjal és kezdődött megint előlről minden, csak most azzal a különbséggel, hogy Gyula fejére előbb ráhúzták a nagy papírzacskót és a nyakánál egy madzaggal összekötötték a zacskó száját...

Gyula úgy érezte, mintha ezer kés járná át egész testét és valahányszor a »mérnök« az alsó testéhez nyúlt, mindig felordított iszonyú fájdalomában... De a feladott kérdésekre megint csak nem válaszolt semmit... Úgy érezte, mintha szemeit égő olajjal öntötték volna le és valami iszonyú méreg marná a nyeldekklőjét. Szemeiből dőlt a tormacsikarta könny és összefolyt az orrából kitóduló váladékkal... A levegő iszonyúan nehéz volt és minden lélekzet ezernyi szűrást vitt a tüdejébe... De makacsul hallgatott... Tudta jól, hogy mi forog kockán. Klausz, Kárász és még jónéhány elvtárs, akiket Újvidékről ide hoztak, csak egy csoportnak a tagjai, ezekről már tudnak egyet-mást. Volt, aki gyenge volt és terhelő bizonyítékokat is felsorakoztatott ellene. Már többször szembesítették néhányval társai közül, de ő senkit sem akart megismerni. **Megérezte**, hogyha egyetlen egyet is elismer a terhére rótt cselekedetek közül, akkor követelik a többit is. Kényszerítik, hogy ismerjen be mindent, még azt is, amit nem csinált, amit esetleg csak ezután hajtottak volna végre. Keményen elhatározta, ha bele is pusztul, nem ismer el semmit. Tőle ugyan nem tudják meg, a vasúti műhelyben előkészített szabotázs részleteit... Minden kérdésre csak a fejét rázta és azt se annyira azért, hogy kínzóinak nemet intsen, hanem a maga bátorítására. Összeszorított fogai között pedig alig hallhatóan ezt hajtogatta:

— Nem mondom meg!... Nem mondom meg! Ki köll bírnom, nem mondom meg, nem mondhatom meg!! Nem mondom meg...

Három órán át próbálgatták rajta a legválogatottabb módszereket. De hiába volt a torma, a parázs, a gumibot, az őrjítő és inbénító »medvetánc« a gyufásskatulya körül, Gyula állhatatos maradt. A végleges válasz már régen kiformalódott benne, talán még akkor, amikor először kényszerült oda a szövőgép mögé, hogy munkájával gyarapítsa a gyártulajdonos vagyonát, erejét és hatalmát. És most, hogy a »mérnök«, a feketepofájú és a lovaglónadrágos a mellén táncoltak és emberi méltóság érzetében is vérgisértették, csak még jobban fokozódott benne a dacos elhatározás:

— Nem mondom meg!, nem, nem, sohasem mondok semmit. Kutyák vagytok, fasiszta kutyák! Nem mondok semmit, nem ismerek senkit... Senkit sem ismerek... Még egy kicsit, csak még egy kicsit, óh... csak még egy ici-picikét kitarthassak, akkor aztán többé senkinek sem mondok semmit... Nem! Nem, sohasem...

* * *

Péter homlokára nehéz izzadság cseppeket sajtolt a borzalmakra való visszaemlékezés. Újra meg újra átélte a három héttel ezelőtti rémségeket ott az »adámházban«. Varga Gyula agyongyötört alakján kívül most újra meg újra elvonult előtte a többi megkínzott is. Sinkovics Jóska, a mozgalom járási irányítója, Molyac Uglyesa, a bajsai szerb állatorvos, akikről tudta, hogy még azt sem voltak hajlandók elismerni, amit gyöngébb társai a szemükbe mondtak, mert akadt egy-kettő ilyen is... Aztán Blau Ili, az égő, feketeszemű, szenvedőarcú zsidólány, aki az első este neki adta takaróját és aki iránt olyan őszinte megbecsülést érzett... A falon szüntelenül átszűrődő jajkiáltások, Gyula szörnyű megkínkoztatása... Aztán felrémlt előtte a pillanat, amikor őt vezették elő!... Újra és újra szemei előtt látta a képet: ott feküdt Gyula, összetörve, tönkre verve a fal mellett, míg szomszédja, egy sápadt, ritkabajuszú topolyai szabólegény vizes borogatást rakott ágyékára, mert ő mozdulni is képtelen volt. De amikor Péter nevét kiáltották és elakadt lélekzettel, erősen dobogó szívvel felállt helyéről és Gyula felé fordított tekintettel kilépett a sorból, ő is felemelte öszszevert, szita nagyságúnak érzett fejét és összefonódott a két baráti szem-pár... És Péter, akkor a kínzókamrába és azután is mindig magával vitte Gyula bátorító tekintetét... Ez a tekintet és a baráti ölelés, azon a reggelen, adott neki erőt és biztatást, hogy elviseljen minden szenvedést és megaláztatást. Ez, a harcos társak egymást féltő, óvó, biztató szava, a megkínzottak és megalázottak lelkének ösztönös, meleg egybefonódása a közös eszme közös céljaiban, ez és csakis ez kovácsolhatja olyan erővé az emberekben az ellenállást, amely páni félelmet kelt az olyan alapjában véve gyáva emberekben, mint ez a »mérnök« és a feketepofájú is, akik őriöngenek, ha az emberi szilárdság, fizikai erő és eszmei meggyőződés olyan kiváló birtokossával kerülnek szembe, mint Varga Gyula...

És itt van, Varga Gyula nincs többé. Vele már végzett az Újvidékre parancsolt halál... Ó, hát ilyen embereknek is meg kell halniok? Ezer és ezer ember között, ha egy ilyen születik, mint ő volt! Gyula, Gyula, hát lehetséges, hogy nem vagy közöttünk többé?... Nem, nem. Te itt vagy most is és irányítod a többieket, bennünket... mint gyermekkorunkban, tudod, akkor is te voltál a csapat legjobb játékosa, a centerhalf... Senki se tudta úgy összetartani a bandát, mint te, ott a gyöpsoron, a nagy gödrökben! Aztán inaskorunkban, amikor már pelyhedzett az állunk, te vetted ki kezemből a detektív regényeket és nyomtad helyette oda azt a kis piroskötésű könyvecskét... Világosan emlékezem, az »Anyá« volt a címe és én nem érdemtelenül neveztetek a mi falunk Páveljének... Óh, Gyula, leveleid, az egyszerű meleg sorok, melyeket a két Dráva-parti iparvárosból, Eszékről, meg Mariborból írtál, még most is ott vannak valahol anyám kopott sifonérjának alján... Szerény voltál és csak a sorok közül tudtam kiolvasni én is, hogy a textilgyári munkások, ha szembenéztek az

urakkal, nem csalódtak benned, — az élen jártál... És azután is, mikor ránszakadt az »anyaországi« mocsár és a gyanúskülsejű ügynökök egész falkáit szabadították rá a szelíd bácskai rónaságra és gyilokra akarták vetni a soknyelvű tartomány szerencsétlen melósainak maradék egyetértését, megint ott voltál és... és ötödmagaddal most, közöttük ti négyen magyarok, elsőként lettetek a holnap mártírjai... világító fáklya... mindnyájunknak...

Péter egyre sűrűbben kapkodta a levegőt a kórházi ágyon. Arcát kiverte a sűrű veríték, homloka, mint kazán úgy tüzelt, szemeit fátyolba vonta a fájdalom — de forró ujjával most megint kisimította az újságot és vibráló szemei elé tartotta... A betűk, mint ezernyi apró fekete vakondtúrás, összefolytak szemei előtt, semmit sem látott belőlük, csak azt az egyetlen egy sort, ami érthetően és tisztán kivált a mindent befödő nedves kis buckák közül: »Varga Gyulának kétszer kellett volna meghalnia bűneiért...« Ez a mondat táncolt, égett lobogó lánggal előtte, mint megannyi apró fáklya és cserepes ajkai diadalmasan ezeket a szavakat suttogták:

— Gyula, bravó! Gyula, győztél! Győztünk! Ez a proletár harcoshoz méltó halál... Ezt vártam tőled... Ezért örökre hálásak leszünk neked... Nagyszerű ember... fenegyerek...

A fehérköpenyes kórházi orvos föléje hajolva megigazította düllelt szemein a szemüveget, megvillantotta előreugró kapafogát, műszerét a lázában félrebeszélő nagy beteg szívére tette és kapkodva adta ki az utasítást a mellette sürgölődő ápolónak:

— Azonnal a műtőre vele! Már egészen megfeledkeztem róla. Megfojtja a víz... Kár volna érte, még a tárgyalása sem volt meg...

B. Szabó György: Rajz